

E L V E K É S M Ű V E K

JÓKAI SORSA A MAGYAR KRITIKÁBAN

(*Szinnyei Ferenc legújabb kötete*)

Jókai hamarosan eléri, hogy a kritika figyelme ráterelődik. Különösen a szabadságharc után, amikor virágkorát éli, foglalkoznak vele sokat. Nemcsak megjelent műveit ismertetik, bírálják, hanem hírt adnak az újságok és folyóiratok készülő munkáiról, sikereiről is. Beszámolnak az egyre szaporodó külföldi fordításokról, az akkor nagy feltűnést keltő 1000 forintos honoráriumról, amit a «Magyar Nábob»-ért és a «Kárpáthy Zoltán»-ért kapott. A kortársak kritikája legnagyobb részben elismerő, sőt magasztaló. A nagy közönségsikerrel együtt emelkedik a bírálatok himnusza.

Azonban a kortársak közül is több akadt, akit akkor nem kápráztatott el az akkor szokatlan siker — az első anyagiakban is érzékelhető közönségsiker, — hanem észrevette Jókai hibáit is. Különösen a Kemény Zsigmond «Pesti Napló»-ja körül csoportosuló józanabb és kritikusabb bírálók figyelték meg az azóta is sokszor hangoztatott vádakát: a szertelen fantáziát, a jellemzés, korfestés, meseszöveg hiányait és logikátlanságait, a lélektan helyettesítését tréfával. Mindezeket a kifogásokat főképpen Gyulai Pál és Péterfy Jenő híres bírálata rendezte bőven megokolt gondolatmenetbe. Hatásukra jellemző, hogy a kényesebb tudományos igényeket is kielégítő legterjedelmesebb Jókai monográfiánk szerzője, Zsigmond Ferenc is erősen hatásuk alatt áll.

Már Gyulai életében fordulatot jelentett Beöthy Zsolt állásfoglalása. A népies nemzeti irány képviselőjének tartotta Jókait, aki éppúgy népmeséből fejlesztette a művészi magyar szépprózát, mint Petőfi a népdalból a lírát. A párhuzam szép, ha kissé erőltetett is (Jókainak kevés köze van a népmeséhez) és meglett az a következménye, hogy a hivatalos kritika is talált így utat-módot Jókai elismerésére.

Gál János Jókai-könyve az addigi tartózkodással szemben a másik végletbe lendül. Jókai jótulajdonságait: mesélő készségét, gazdag fantáziáját, fordulatos előadását hangsúlyozza, Gyulai és Péterfy kritikáinak forrását a nyárspolgári elfogultságban látja. Legújabban Lengyel Dénes foglalkozott Jókai és a romantika kapcsolataival (Irodalomtörténet, 1938.) és Szinnyei Ferenc örömmel állapítja meg, hogy egymástól függetlenül mindketten kedvezőben értékeli Jókait.

Szinnyei Ferencnek most jelent meg az Akadémia kiadásában több, mint hatszáz oldalas kötete a Bach-korszak novella- és regényirodalmáról. (Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban, 1939.) Szinnyei Ferenc — ahogy mondani szokták — nagy fába vágta fejszójét. Úgy látszik, érzi, hogy a «Szinnyei» név viselőjétől nagy munkateljesítményt vár a magyar szellemi élet. Eddig megjelent két kötete, amely a magyar regény és novella fejlődését a szabadságharcig mutatja be, máris nélkülözhetetlen segédeszköze — kézikönyvet akartam írni — lett a magyar irodalomtörténet kutatóinak, adatainak bősége és megbízhatósága, ítéleteinek meggondoltsága és világos áttekintése miatt.

Most megjelent műve csak első kötete a Bach-korszak novella- és regényirodalmát tárgyaló monográfiának. Böven megalapozott művelődéstörténeti bevezetése legtöbbször eredeti kutatásokra, korbéli hírlapokra támaszkodik. Külön fejezet foglalkozik a tíz esztendő folyóirataival és ujságaival. A kor uralkodó stílusát, a romantikát megint külön fejezetben tárgyalja. Jellemző Szinnyei Ferenc magatartására, ahogy a romantika most annyit hánytorgatott problémájához hozzányúl.

Csak a francia romantikát figyeli meg, mert az hatott különösen íróinkra. Észre sem veszi azt a nagy elméleti irodalmat, amely a romantika kérdése körül kialakult. Alig említ egy-két elméleti író (Brunetiére), de elolvas minden fontosabb regényíró, akit a kor magyar írói ismertek. A romantikáról adott kép így nem lesz olyan mély és filozófikus, de az ő céljainak teljesen megfelel és eredeti megfigyelésekből áll.

Munkamódszerére jellemző, amit Jókaival kapcsolatban ír: «Ebben a fejezetben időrendi évről-évre haladó, rövid tájékoztató ismertetését közöljük tíz év alatt írt műveinek. Áttekintésünk, ha egy kissé száraz és könyvészszerű lesz is, szükséges, mert csak így tájékozódhatunk valahogyan a Jókai-őserdő nagy és kisebb fái, bokrai és bozótjai között, mielőtt mindegyiket külön-külön szemügyre vennők».

Ebből a pár sorból is kiviláglik, hogy Szinnyei Ferenc a biztos eligazodást szolgálja, a pozitív adatokat akarja csoportosítani. Ezzel együtt szokott járni, hogy gyanakodva fogadja a különböző elméleteket, amelyek annál egyoldalúbbak, mennél merészebbek. Jósika regényelméletéből idéz, amikor Jókait menti, majd így folytatja: «Hozzátehetjük, hogy senki sem állapította meg, hogy milyen legyen a tökéletes regényszerkezet, s nem is fogja soha megállapítani, mert a regénynek igen sokféle fajtája van s mindegyik fajta más és más szerkezetet kíván. Az egység, kerekdedség, a

művészi egészség minden költői műnek, tehát a regénynek is alapvető követelménye, de ez is sokféle, mert az elérésére használt művészi eszközök is sokfélék lehetnek».

Ez a józan és pozitív módszer érvényesül Jókai tárgyalásakor is. A hatszáz oldalas kötetnek majdnem felét a nagy regényíró tízéves munkásság foglalja el. A kivételes helyzetet nemcsak az az arány magyarázza, amellyel Jókai kortársaihoz viszonylik, hanem a kötet által tárgyalt évtized (1849—1859) jelentősége a nagy mesemondó életében is. Ahogy Szinnyei mondja: «... munkássága ebben az időben érte el azt a színvonalbeli magasságot, melyet későbbben sem haladt felül, legfeljebb újra meg újra elért egy-egy kitünőbb regényben vagy novellájában».

Szinnyei józanságából és higgadtságából következik, hogy Jókai értékeléséhez nem azért tesz hozzá újdonságot, mert Gyulai és Beöthy után mindenáron valami újat akar mondani, hanem mert szempontjai újak. Még senki nem olvasta át olyan aprólékos gondal és állandó figyelemmel az egész addigi magyar regény- és novella-irodalmat, mint Szinnyei. Természetes, hogy ennek az a következménye, hogy értékelése történelmi lesz. Gyulai is, Beöthy is, sőt Zsigmond Ferenc is abszolút mértékkel mértek, azaz a lelkükben élő regényideállal hasonlították össze Jókai regényeit. Szinnyei számára Jókai nem néhány kötet könyv volt — mint Péterfy írta híres kritikájá végen —, hanem a különböző újságokban sűrűn szereplő népszerű író. Gyulai Balzac után olvasta Jókait, Szinnyei pedig Virághalmi Ferencek és Paulikovics Lajosok után. Ezért «fedezte fel» Szinnyei már Jósikát is, most pedig Jókait látja új színben.

Szinnyei újdonságának még egy oka van: az a bizonyos sokat emlegetett történelmi távlat. Ma már élesen meg tudjuk különböztetni az akkor egymás mellett haladó irányokat: a romantizmust és a realizmust. Gyulai az új realizmus nevében támadta Jókait és Jókaiában a régebbi romantikus stílust. Szinnyei is összehasonlítja Jókait a nagy külföldi írókkal, de csak a romantikusokkal. S az összevetés eredménye az lesz, hogy Jókainál sem talál több romantikus túlzást, mint Victor Hugonál, különösen Dumasnál és nincs több epizód a magyar szerzőnél, mint Dickensnél.

Az új szempontok következtében jobban kidomborodnak Jókai eddig is elismert erényei: óriási munkabírása, termékenysége, gazdag fantáziája, derűsen ragyogó, magyaros humora s különösen a magyar prózai stílus fejlődésében igen fontos előadóművészete. Mindig emlegettük, hogy Jókai milyen fontos a magyar próza fejlődésében, de csak Szinnyei fejtegetései után látjuk világosan, hogy

mennyivel természetesebb, egyszerűbb az előadás Jókai működése után, mint előtte volt.

Az új szempont meghozza a mentséget a legtöbbet támadott hibák számára is. A túlzottan idealizált jellemekről így beszél Szinnyei: «... hangsúlyoznunk kell, hogy a romantikus regény jellemeiben tulajdonképpen csak romantikus valószínűséget szabad keresnünk. Csak akkor van baj, ha ez is hiányzik belőlük, mint Jókai egyes hőseiben, de realista szemmel nézve above elítélnünk valamennyit nem lehet. Fő, hogy éljenek, ha romantikus életet is. Jókai még legtúlzottabb, vagy romantikus «contrastokból» összegyúrt alakjainak jellemébe is tud emberi, életszerű vonásokat belevinni s környezetüknek rajzával reális fényt vetni rájuk. Ezt Péterfy bűvészkedésnek nevezi, de kénytelen bevallani, hogy «ha talányát megfejtjük is, észrevesszük, hogy ezt a Boscot utánozni nem könnyű, mert költői szemfényvesztése nem eltanulható dolog». Ha a francia romantikus regények legtöbb hőisével összehasonlítjuk az ő hőseit, észre kell vennünk, hogy az övéi elevenebbek, melegebben rajzoltak, ritkán egészen papirosfigurák és többnyire érdekesebbek, rokonszenvesebbek».

Szinnyei ítéletei közelebb viszik a megoldáshoz a Jókai-regények körül zajló vitát. Eddig is több irodalomtörténész és kritikus érezte, hogy Gyulai Pál itt egyoldalú volt, de Jókai hívei is tévedtek, mikor Gyulai egyéniségében keresték a hibaforrást («Nyárspolgári elfogultság»: Gál János), nem korának felfogásában, vagy érdemeit keresték téves helyen (Beöthy Zsolt: népies irodalommal való kapcsolat).

Jókain kívül sor kerül ebben a kötetben a többi íróra is, aki történelmi regényt vagy novellát írt. A társadalmi témájú és éppen ezért inkább már a realizmus felé igazodó szerzők élükön Kemény Zsigmonddal, akinek szinte egész munkássága erre a tíz évre esik, már a második kötetre marad. Megjelenése után is befejezetlen még a széles alapokon megkezdett mű. De így is nagy szolgálatot tesz a magyar irodalmi kutatásnak.

Fábián István

A HUSZONÖTÉVES PÁSZTORTÚZ

Az erdélyi magyarság egyetemesebb jellegű és magas színvonalú komoly irodalmi folyóirata, a Kolozsvárott megjelenő «Pásztortűz» fennállásának

huszonötéves évfordulója alkalmából decemberben különösen gazdag jubileumi számot adott ki. A «Pásztortűz» jubileuma mellett nem lehet szó nélkül elmenni: ez nemcsak a folyóirat ünnepe, hanem az erdélyi irodalomé, sőt azontúl ez egész

magyar irodalomé is. A huszadik évfordulókor megjelent ünnepi számban annakidején ezt írta Tavaszy Sándor: «Eljövendő katasztrófák árnyékában kezdett pislogni a «Pásztortűz», de amikor ráborult a sötét éjszaka az erdélyi magyar glóbuszra, akkor lobbort vetett és a magasba csapott... Ez a története a húszesztendőes pásztortűznek. »Ennél jobban aligha lehetne jellemezni a «Pásztortűz» szerepét és hivatását a kisebbségi sorsba szakadt magyarság szellemi életének irányításában. E sorok megjelenése óta eltelt öt év újabb próbája volt ennek a kemény és áldozatos munkának. Az impériumváltozás idegterpő, keserű napjaiban ez a folyóirat adott az elcsüggedt és kétségbeesett erdélyi magyarságnak vigasztalást, éltető magyart betűt, s rázta fel halálos eltespedéséből. Akkor 1919-ben a kolozsvári Szentegyház-utcához egyik szobájában szerkesztették a folyóiratot, amely még az «Erdélyi Szemle» nevet viselte és a lelkes S. Nagy László vezetésével csoportosult körülötte az erdélyi magyar írói gárda. Az «Erdélyi Szemlét» 1915-ben alapította S. Nagy László és a folyóirat valóságos missziót töltött be az uralomváltozás első és legnehezebb idejében. Szegényes külseje, csomagoló-papírra nyomott irodalmi lap volt, de mégis a kezdetet, a megindulást jelentette, s hasábjairól indultak

el olyan nevek, akik ma a magyar irodalom vitán felüli díszai: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László, Gyallay Domokos, Makkai Sándor, Berde Mária, hogy csak ennyit említek. A némileg rendezettebb viszonyok jöttével: 1920 elején kapta az átszervezett folyóirat a szimbolikus «Pásztortűz» nevet, s szebb köntösben, méltóbb kiállításban irányító fóruma lett az erdélyi irodalomnak. Főszerkesztője az akkor már országos hírű Reményik Sándor volt, akinek a neve irodalmi és világnézeti programot jelentett. Mellette Walter Gyula, a jeles erdélyi poéta vett aktív részt a szerkesztésben. Későbbi években Nyíró József, dr. György Lajos állt a «Pásztortűz» élén, ma dr. Császár Károly a kiváló esztéta és műfordító, mint felelős szerkesztő jegyzi a «Pásztortűz»-et, a szerkesztő Kéki Béla s a folyóirat homlokán pedig most is, mint kezdetkor Reményik Sándor neve áll főszerkesztőként. Jelentve ezzel, hogy a «Pásztortűz» irodalmi irányában nincs változás. A folyóirat kezdő éve egybeesnek az erdélyi irodalom gyönyörű hőskorszakával, a «Tizenegyek» mozgalmával. A «Tizenegyek» valamennyien munkatársai, lehet mondani — felfedezettjei voltak a lapnak, de nem volt és nincs olyan számottevő erdélyi magyar író, aki a «Pásztortűzbe» ne dolgozott volna, ne tartott volna fenn vele kapcsolatot, és

a folyóirat ne lett volna jótékony hatással pályájának kialakulására. A «Pásztortűz» mellett irodalmi lapok indultak és szűntek meg, ő maradt és — az «Erdélyi Helikont» leszámítva, — egyetlen más irodalmi folyóiratnak sem volt akkora jelentősége Erdély magyar irodalmában. Emlékszünk a Nagyváradon, a huszas évek elején megindult «Tavasza»-ra, a kolozsvári baloldali világnézetű «Napkelet»-re, Osvát Kálmán Marosvásárhelyt megjelent «Zord Idő»-jére, Szentimrei Jenő által szerkesztett «Vasárnapi Ujság»-ra. Egyik sem tudott hosszabb ideig fennmaradni. Csak a kolozsvári «Hírnök», s az aradi «Vasárnap» katolikus szellemű folyóirat szolgálja közönségét. A «Pásztortűz» fennállása bizonyítja létjogosultságát, s hogy mindig helyes úton jár: az erdélyi gondolat útján, amely egyszerre magyar és európai tudott maradni. Megőrizni az erdélyi magyar szellem kincseit, hagyományait, virágzó jelent teremteni és átadni mindezt a jövődőknek. A jubiláló «Pásztortűz» ünnepén ünnepli a magyar irodalom, főként azok, akik elindulásakor rajongó szeretettel álltak mellette s akik — ha túl is szakadtak a politikai határon — melegen és büszkén emlékeznek arra, hogy a «Pásztortűz» világitó fényében került először nevük a magyar közönség elé.

Mihály László

Bánsági irodalmi est Budapesten.

A gróf Esterházy Mórincé és dr. Hável Józsefné vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztálya a Szövetség helyiségében nagyszabású bánsági irodalmi estet rendezett. Ez alkalommal elsősorban mutatkoztak be a budapesti nagyközönség előtt azok a magyar írók és költők, akik azelőtt a romániai Bánságban működtek, majd onnan időközben elkerültek.

A bánsági magyar irodalmi esten gróf Esterházy Mórincé, a Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztályának elnöknője meleg szavakkal köszöntötte a bánsági írókat, majd Szabolcska László dr. tiszteletbeli esperes, református lelkész mondott bevezetőbeszédet. Ebben rámutatott arra, hogy a Bánság történelmi helyzete és a történelem országútján való elhelyezkedése azt bizonyítja, hogy a magyarságot nem lehet faji szempontból meghatározni. A bánsági magyar írók véleménye szerint magyar az, akinek a lelkisége magyar. A magyarság, mint közösség — a bánsági írók szerint — nem más, mint lélek. Minden magyar írónak, de különösen a bánsági magyar írónak ezért a lelki magyarságáért kell küzdenie. A bánsági magyar író és az a Bánság, amely a legkevésbé ismert gyermeke a magyar édesanyának, mert mindig csak az erdélyi magyar irodalom keretei között tartották nyilván. De mi azt tartjuk — fejezte be bevezetőbeszédét Szabolcska László dr. —, hogy a legkevésbé is ismert, talán a legkisebb és leghalkabb szavú gyermeke, de a leghűbb és legkedvesebb.

A bánsági magyar irodalmi est kiemelkedő pontja Mágory Mária színművésznő, a Vigszínház tagjának fellépése volt. Mágory Mária tehetsége legjavát nyújtotta.

amikor mély átérzéssel, meghatóan szavalta el Bardócz Árpád, Ormos Iván, Mérei Viktor és Jörgné-Draskóczy Ilma bánsági magyar költők verseit.

Zathureczky Gyula készülő regényének egyik bánsági vonatkozású, színes, hangulatos részletét olvasta fel, majd Pusztai-Popovits József „Magyar irodalom a Bánságban” címmel tartott előadást, amelyben felvetette a kérdést, van-e bánsági magyar irodalom, mint ahogyan van erdélyi magyar irodalom? Rámutatott arra, hogy bánsági magyar irodalom nincsen, de igenis van magyar irodalom a Bánságban. Külön bánsági irodalom a Bánságban nem fejlődhetett ki, mert a bánsági magyarság kultúrta-raj nélkül, kultúrgyöke-
rek nélkül állott abban a háborús viharban, amelyben az átvonuló idegen hadak minden kultúrértéket elpusztítottak. Így külön bánsági öntudat, bánsági szellem nem fejlődhetett ki. Magyar irodalomról pedig, amely a Bánság területén indult virágzásnak, csak az 1800-as években beszélhetünk. Azóta két írónemzedéket különböztethetünk meg. Az egyik a konzervatív bánsági magyar írónemzedék, amelynek tagjai: Szabolicska Mihály, Szombati-Szabó István, Jörgné-Draskóczy Ilma, Bardócz Árpád és a többiek, míg a haladószellemű bánsági magyar írónemzedéknek: Ormos Iván, Mérei Viktor, Eröss Alfréd dr. és mások a tagjai. Pusztai-Popovits József előadásában hangsúlyozta, hogy ma már csak azt tekinthetjük bánsági magyar íróknak, aki született keresztény, magyar nemzeti alapra helyezkedett és ez írásaiban is visszatükröződik.

A bánsági irodalmi esten Dányi György „Csordás voltam Paraguayban” című most megjelent izgalmas regényéből olvasott fel érdekfeszítő részletet, majd

Mérei Viktor, a modern szociális magyar líra egyik tehetséges tagja legszebb verseit szavalta el. A műsor végén dr. Hável Józsefné a Szövetség ügyvezető elnöknője mondott köszönetet a bánsági magyar íróknak, akik első bemutatkozásuk alkalmával arra törekedtek, hogy politikamentes, tiszta irodalmat nyújtsanak a székesfőváros nagyközönségének. Az esten a konferanszié szerepét dr. Krepuska Istvánné töltötte be, aki a szereplőkről ügyes leírást adott.

Bánsági

Szitnyai Zoltán: A Bocs. Regény. Athenaeum kiadása.

Kész filmtéma, a film valamennyi kellékével, változatosságával és speciális fordulataival. Sitnyai bőven folyó epikájában pihentető ez a regény. Nem állította az író szokásos súlyos mondanivalóinak tengelyébe. Nem vád ez a regény, mint annyi Sitnyai mű, hanem könnyed játék egy tehetséges, de apró termetű emberkével. Az író tehetségét jelzi az, hogy ez a történet nem sikkad el, a hős elevenen él, cselekszik és — elbukik. Sitnyai nem lett volna Sitnyai, ha ezt a hullást meg nem indokolta volna. Minden fejezet pontosan működik, mint a motor egyes részei, szinte egyenletes a kattogása.

Sitnyai új regénye szórazótató olvasmány. Az élet visszás voltán tépelődik csupán, itt erősíti fel hangját és itt zörgeti meg az olvasó lelkiismeretének kapuját. Az az erkölcsi rendszer, amelyet Sit-

nyai regényeiben hirdet, megálapításával itt is hathatósan jelentkezik. Bár a cél érdekében tömpította annak megszokott éles hangját. A Bocs így is igazi értékes munka, magán viseli az igazi író elhivatottságának vízjegyét.

Marék Antal

Soós László: Kormorán.
(*Franklin Társulat 1939.*)

«A század gyermekei» — így nevezte legutóbb Halász Gábor három fiatal írónkat, a musseti jellegre utaló közös címkézéssel jellemzően érzékeltetve ennek az «új irodalomnak» sajátos jegyeit, különös modorát. «Alvajárók és kincskeresők — írta róluk — mindegyik álmokat szövöget... finom ködfátyolon át érzékeli az életet». A megértő, részleteiben olykor talán túlzotlan is megértő tanulmányból végső fokon inkább elismerés csendül ki: «mindenesetre halhatatlanul tehetségesek; s Mussetnek értelmetlenség szemére lobbantani, miért nem született Balzacnak». Vitázzunk-e a kritikussal? — (vitázzam-e vele éppen én, aki érthető okokból szívesen elhallgatnám gáncsaimat a velem egykorúak irodalma ellen, noha ugyancsak ezért bizonyosan kevésbé vagyok elnéző is iránta...) Soós László második regénye után mindenesetre megerősödhet a meggyőződésünk, hogy «serdülési zavarokon», «átmeneti mororosságokon», s még sok más,

tömérdek külső és belső gátláson áttörve, a kincskeresők és alvajárók nemzedéke — sokkal szívesebben beszélnek itt egyénekről — végül igazi kincseire lelépve ébren sem veszíti el majd az álmait.

Soós László is «a század gyermeke». Elütő a többiektől, de hasonló is hozzájuk; regénye, külsőségeiben legalább is feltétlenül, símán beleilleszthető lett volna a vele egykorúak műveiről írt tanulmányba. Az általános kép talán nem másult meg volna tőle, — egy azonban

bizonyos: a leglényegesebb pontban itt valóban kevés agyálya lehetett volna a kritikusknak. A Kormorán akár számos ellenkezést is ébreszthet bennünk, de pillanatig sem kétséges: a regény szinte minden sorából a tehetség forró fuvalata csap az arcunkba, — a bőrünkön érezzük az áramot, nem csupán szíves és engedékeny agyunkban. Valamilyen bizonyosabb, keményebb, szilárdabb anyagból kiformált regénytől legalább oly távol esik ez a mű, mint a többi fiataloké, esetleg még távolabb: nehezen dönthetnénk el, hogy mennyire érdeme vagy bűne ez, — de el kell ismernünk, a bravúr itt szemfényvesztő eszközök nélkül valósul meg, őszintén, talán egy csaknem naív hit igaz forróságából kipattanva...

Hol játszódik le a Kormorán? Kétkötetes regény, — egy

rövid epizód tartamára tudjuk, hogy Velencében vagyunk, járunk aztán még egyéb sejthető és kevésbé sejthető tájékokon is, voltaképp végig sehol sem járunk s legfeljebb csak a magánnyomozói ösztöneink tájékozódhatnak. Főlöszleg használnunk őket; városokat barangolunk be, országokat utazunk át, az utcátáblák és határjelző kövek elsikkadását nyugtalan-ság nélkül túrjuk. Házakban, utcákon, szobákban, de erdőkben, hegyeken s a tág, sík mezőkön is, a földön, sőt főképp a föld felett a szabad égben — nem képletesen írjuk, a regény nagyrészt repülők közt játszódik, főhőse is az — otthon vagyunk nélkülük is: az igazabb földrajzban, a hangulatok délkörein vándorlunk. S tegyük rögtön hozzá: amennyire elveti az író a realitás szélesebb kereteit, annyira érzékletes tud lenni, nem ritkán nagyon is reálisan, a részletekben. Felhőkre épít várost, de az ingó talapzaton erős lábakon állnak e város házai; a vízióban sohasem érzünk szakadást, ahonnan üresség tekintene be. Anyagszerűséggel és költészettel egyaránt győzi a regény. Bőven emelhetnénk ki belőle olyan részeket, melyek bármely realista regénynek díszére válnának. Ami pedig a lírai, hangulati varázslat eszközeit illeti, ebből talán még valamivel kevesebb is elegendő lett volna...

A regény kivételes szépsége kétségtelenül ez: minden sorában jelenlévő költőisége, csillogó, varázsos líraisága, hangulatgazdagsága, az író rendkívüli érzékenysége a külső és belső világ minden rezzenésnyi jelensége iránt. Fény- és árnyjáték a léleekben, élmények a világban — külön érdeme a regénynek, hogy mennyire nem fukarkodik az utóbbiakban, sőt felfedezésekre indult —: erős, izgalmas, magávalragadó költészettel számol be róluk a mű; csoda-e, ha az író néha túlviszi e lendület állandó sodra? Elűszik a hangulatokon, képtelen szabadulni tőlük, pazarol, elbágyaszt... Igaz, talán nagyon is a regény egyéniségéhez tartozik ez a pazarló, áradó, olykor már-már fárasztó kincses bőség.

Ifjúkori mű, ifjúkori nagyregény. Zuhatagos, dús, zavaros gazdagság: érzésekben, hangulatokban, költészetben ugyanúgy, mint gondolati zsúfoltságában. A legszövevényesebb világ talán mégis ez, — ritka dolog mai írónál: a regény leplezetlenül, sőt ritka bátorsággal mer gondolkozni.

Naív hitről beszéltünk... Tagadhatatlan, hogy ide céloztunk, a mű gondolati világára. Persze nagyon sajátos naivitás ez. A nagyon okos kamaszéhoz hasonló, aki éppen csak tétéleinek végső kiélezésében kerül zsákutcába — melytől voltaképp a felnőtt sem menekülne, az ő

bölcsésége is többnyire csak a megtorpanó mérséklet —, annál termékenyebb tapasztalatokat szerez útközben... A regény tele van ezekkel a nagyon is izgalmas egyéni, eredeti, meg-hökkentően igaz tapasztalatokkal, bár semmiesetre sem hiányzik belőle bizonyos eltökélt és szigorú, önmagától megilletődött, hitvalló, amolyan diákos-hősies magatartás sem. Ellen-szenvesnek semmikép sem mondhatjuk a magatartást, a regény végső fokon csak nyert tőle; ami pedig a zsákutcákat illeti, itt a gondolkodó segítségére mindig megérkezik a költő, átsegít rajtuk. Igaz, néha még sem teheti ezt máskép, csak a regény egyéb értékeinek rovására... A mű középpontjában álló férfiónő viszony eredeti felvázolásában semmiesetre sem hamis, fejlődésében sem az; igaz, indokolt, meggyőző jelenetsorozatot kapunk, — mégis, a szakadatlan jelenlévő elméletek végül is, mintha csak a főhősből kivetített fantommá sápasztanak a nőalakot... Mesealakká lesz, érthető, hogy végső fizetségül is csak egy mesét kap; a hely, ahol nagyon primitív emberi módon mégis csak valamilyen realitás után kiáltottunk...

Itt, — és talán azért másutt is. Igen, a bravúr majdnem tökéletes, a mű megáll a felhők tetején is, vagy otthont lel a mesében. Mi tagadás, kissé mégis távol van. Fázunk e nevek közt:

Holborn, Holme, Galven... S fázunk sokszor a felhőváros utcáin is, vagy félünk, hogy farsagatlan emberi valónk semmikép sem illik a mesébe... Bizhatunk-e abban, hogy a költő és külvilág előbb-utóbb mégis csak másutt is találkozhatnak, mint a felhőkben, vagy a mesében?...

Adott esetben minden efféle mellékgondolatunk legvégül is csak inkább okvetetlenkedés. Ismételjük meg: a Kormorán írója magas művészetből vizsgázott, büszke lehet már írói jelenére is, s méltán várhatunk tőle kivételes teljesítményeket a jövőben.

Örley István

Török Sophie: Nem vagy igazi!
(*Nyugat-kiadás.*)

Az élmény magával sodró ereje feszül minden sora mögött. Ilyen meztelen őszinteséggel még nem írt asszony, önmaga ösztönös lényét így még nem boncolta senki napvilágra, tudatossá téve a tudatlatant. Aki ezt, így, megírta, az *jobban* asszony, mintha tíz gyermeket hozott volna a világra. Pedig csak egy idegen gyermekért harcolt, hogy magáévá tehesse és a számolatlan órák örömeiben és keserűségében szorongva rettegjen attól a pillanattól, amikor a gyermek majd arcába visszavágja: «Nem vagy igazi!» Nem vagy az igazi anyám, az igazi másként tenne, lehet, hogy oktalanul bűntetne vagy megbocsátana, de neki szabad, ő az igazi, neki nem kell a nevelés logikus voltáért verítkezni, őt nem tartja senki számon, hogy mikor fog kiesni az anya szerepéből, hiszen ő az édesanyja, az ő tettei ösztönösen igazak, még akkor is, ha szeszélyes önkénnyel teremtődtek. De mennyivel nehe-

zebb annak, aki kétszeresen felelős az idegen kis életért, amelyet a sors megtagadott tőle s amelyért ő mégis kinyújtotta a kezét erőszakos szeretettel. Margit, a meddő asszony, bárátñoje gyermekét akarja magának, már akkor, mikor az még a világon sincs, de éppen az ő gondoskodása, szeretete és vak vágya menti életre a kicsit. Nem ő szüli a gyermeket, mégis sokkal igazabb édesanya a másikonál, aki csak testi meghurcoltatását érzi a várakozó hónapok keserőségének, legkisebb tudata nélkül annak, hogy valójában valami égi történik vele, amikor résztvesz a teremtés nagyszerű színjátékában.

Most nem tudom elválasztani a kritikust asszonyi lényemtől. Anya vagyok és két gyermeket hoztam a világra és így vallom, hogy soha megrázóbb sorokat nem olvastam az anyai szeretet ösztönös csodájáról, amely minden nő lelke mélyén rejtőzik, de senki, soha, így napvilágra nem tárta, mint Török Sophie, az az anya, aki valójában idegen maradt a testi átéléstől, hogy annál teljesebben és tragikusabban forrjon össze a lelken átvetülő anyasággal. Valódi anyja ő mindnyájunknál, mert hiszen a test életfunkciója egyedül nem teremtheti meg azokat az összetevőket, amelyek anyát alakítanak a nő egyszerű lényéből, ide valami több kell, s ez a több maradéktalanul kisugárzik Török Sophie egyéniségéből és igazi anyává avatja őt a szülés misztériuma nélkül.

Ha nem volna annyira valószínű ennek az írásnak minden sora, akkor kételkednék az őszinteségében, azt mondanám, hogy az egész örökbefogadása csak költői kitalálás, mert ezt, így, csak igazi anya írhatta meg. De mert tudom, hogy az élmény ereje milyen hatalmas és a vágy sokszor átütőbb erejű, mint a valóság, azért meg-

hajtott fejvel mondom: igazi és egész anya az, aki át tudja élni azokat az érzéseket, amelyekből teste kizárta, hogy annál jobban kitapinthatja a lelki rúgóit az élet legnagyobb csodájának, az anyaságnak.

Bocsásson meg Török Sophie, ha pompás stílusáról és különös, kifejező mondatszerkezetéről most nem tudok beszélni, könyvének elolvasása olyan átütő erejű élmény volt számomra, hogy az anyag plasztikus megoldását csak a gondolat tökéletes szolgájának tudom tartani, sőt annyira egybeolvadónak, mintha magam éltém volna át művészi közvetítés nélkül.

A könyv másik fele novellák sorozata. A bennük kiömlő asszonyiság már nem fokozhatja az első hosszú elbeszélés különös erejét, mégis mélyebbé és biztonságosabbá teszi a hitet, hogy Török Sophie mindenütt magát adja, tiszta asszonyiságát, álarc és kérdőjeles nélkül. Különösen a «Boldog asszonyok» és az «Arcképtanulmány» bizarr színei és varázsos plasztikája utólréhetetlen ebben.

Nagy Méda

A barokk. (A. Gleichen-Russwurm tanulmánya. Fordította: dr. Reitzer Béla. Az Athenaeum kiadása.)

A barokk: a XVII. század, «az európai szellem egyik legfontosabb élménye». Hosszú ideig csak egy művészeti irány elnevezése, ma már az egész történelmi korszakot jelöli. Ez a történelmi szakasz a «fejedelmi abszolútizmus» kora. Az uszály, a paróka, a magassarkú cipellő, a királyi szeretők, a nagyvonalú fényűzés, a ragyogó paloták, a pompás kertek, a komoly bölcselők és a kitűnő művészek százada. A kort egy nagy férfiú

és nagy király neve, szelleme és alkotóereje fémjelzi: a XIV. Lajosé. Ő a mintakép és a fényforrás. Az ő napjának ragyogása csillog a kisebb bolygókon: Európa fejedelmein. De tőle tanul jó modort, úriasságot, előkelőséget és méltóságot a félvad főúr és a handabandázó kurta-nemes. Ma túlzottnak s majdnem nevetségesnek látszik az a finomkodás és negédeség, a taglejtések szépségének, a ruházat pompájának és a pepecselő bájnak az a kötelező kultusza, mely a napkirály udvarában meghonosult. Azonban a lány hangok, a kellemes bókok, a káprázatos és pontos udvari ünnepek és a mértani parkok mélyén egy komoly rendező dirigál: a történelmi szükségszerűség. A pallérozott társaság — a «société polie» — küzd ezekkel a lelki fegyverekkel a barbarizmusba való süllyedés, a züllöttség, a polgárháborúk, a vallási villongások, a kommunista szekták vérengzése ellen, «mint valamikor Konfucius a kínai zavarok ellen: az udvariasság fegyvereivel, a súlytalanul kis dolgok hatalmával». Nem szabad elfelejtenünk, hogy ebben az időben a Rajnán túl a harmincéves háború dühöng: «a keresztény Európa polgárháborúja», («miként a XX. század első világháborúját a nacionalista Európa polgárháborújának lehet mondani»). E véres korban ez a véres földön minden emberi vonatkozás, a polgári munka, a műhelyek, a városok, a műalkotások, a kereskedelem és az ipar és a szorosan vett emberi

élet néhány elszánt és pénzsóvár kalandor-tábornok szerencsétlen martaléka. Az erkölcsi süllyedés nem áll meg az emberevésig. Angliában forradalom dűl. Egy marcona puritán, Cromwell, akit lovas Luthernak is neveztek, kivégezteti a királyt s az államot egy terrorista köztársaság kereteibe gyömöszöli. A Gondviselés embere ő, az Isten kilencágú ostroma, elragadtatott, szigorú és fanyar lélek, aki a másgondolkozásúak, «a pápisták üldözésében odáig ment kegyetlenségében, hogy az egész világ felhördülésére ezer katolikus szűnet hajóra rakott és kéjleányuk küldte Indiába». Északon, Svédországban XII. Károly rakoncátlankodik, ez a fenegyerek és napkirály-karikatúra, míg keleten egy barbár óriás, Nagy Péter mongol korbáccsal és hordozható akasztófával igyekszik a moszkovitákat az ősi szakáll lenyírására és a paróka viselésére rábírn. Mégis a harmincéves háború «ellenfelek hiányában» lassan véget ér s a vérből és a romlásból Bécs hovatovább a barokk második fővárosává emelkedik: a császárság, a vídám és könnyed zene, az előkelő szellem hanyatló, szépséges keleti Párisává.

A barokk százada az, mely a középkor skolasztikus és teológiai műveltségét, ennek a műveltségnek erejét és mélységét egy új világ kialakítására transzformálja és felhasználja. A csillagászat, a fizika, a vegytan, az anatómia «stabilizálja» a föld, az ember, az anyagok és testek helyzetét, meghatározza mivolt-

ipar, modern értelemben vett tukat, felfedezéseik nyomán új világerkedelem és hatalmas gyarmatbirodalmak keletkeznek. A bölcselek új egységes európai világkép megteremtésén fáradoznak. Ami pedig a művészetet illeti, «nem alkottak még művészek sohasem annyira erejük teljéből, mint a barokk században, soha olyan pazarló bőséggel és büszke tudatossággal nem díszítettek mindent a legkisebb részletekig...» «A barokk volt a művészet történetének utolsó nagy új stílusa».

Gleichen-Russwurm könyve elsősorban a nagyközönségé. Színes, elegáns és hajlékony nyelve, mindenre kiterjedő figyelmesikeresen rendezzi a barokk-kérdés egész komplexumát s megmagyarázza ennek szellemtörténeti és történelmi vonatkozásait is.

Szakáts László

Némethy Ferenc: Paganini, a „Sátán hegedűse“. (Rózsavölgyi és Társa kiadása.)

1940 május 27-én, Nicoló Paganini halálának 100 éves fordulóján Genovában, a művész szülővárosában a földkerekség legjobb hegedűsei versenyeznek majd a 40.000 lírában megállapított első és több kisebb díjért. Megszólal a győztes művész kezében a büvös Guarnerius is, amellyel hajdani gazdája megbízható becslések szerint mai pénzértékben harmincmillió lírát csalt ki biedermeier-korbéli rajongóknak zsebéből. A centennárium adott alkalmat Rózsavölgyinek arra, hogy Némethy Ferenc zeneesztétikussal és jeles hegedűművésszel megírassa a „Zenei portrék“ című sorozat új köteteként a Paganini-könyvet. Ezért szabad és kell a mű bírálójának

az engedékenység álláspontjára helyezkedni a művel szemben. Némethy Ferenc bizonyára nagyobb virtuozitással kezeli a vonót, mint az íróttolat. Zenei műszóval élve a Paganini-könyv nincsen megkomponálva. Egyenesen azt a benyomást kelti az olvasóban, hogy a mű különböző és egymástól független, valahol már megjelent cikkek gyűjteménye, melyeket a vezérmotívum nem tart össze szerves egységbe. Stílusa (műkedvelő írónál megbocsáthatóan) nem szárnyal abba a magasságba, amelyet Paganini megérdemelne. Anekdotázó cseveggel közli az elmúlt száz év alatt igen sokszor és sok változatban napilapokban és folyóiratokban napvilágot látott Paganini-féle regényes életrajzi adatokat. Úgy érezzük, hogy olyan könyvet tartunk a kezünkben, amelyet már olvastunk. A nagy művész sugárzó bővöletének érdeme, hogy mégis érdeklődéssel olvassuk végig, bár a végén enyhe csalódottsággal tesszük le, mert Paganinivel vonatkozásban szárnyalóbb és emelkedettebb művet vártunk. Vigasztalja Némethyt az a megállapítás, hogy ez a csalódott érzés kíséri az olvasók részéről a legtöbb munkát, amelyek Paganinihez hasonló világhírességekről íródnak. A könyv sötétzöld vászonkötése izléses, annál elnagyoltabb, plakátszerűségében rikítóbb a fedőboríték szörnyű címrája.

Legény Elemér

Takáts Gyula: Május. (Janus Pannonius Társaság. 1939.)

Takáts Gyula a dunántúli pleinair akvarellek költője. Világa szűk és nem is túlságosan változatos, alapjában véve ő sem zeng másról, mint amiről már Balassa Bálint: a tájat dicséri, a földet, a szabadságot, a szerelmet. Indulatai nem törnek fel mélyről, nem szakítanak

át semmit, mert nincs is áttörni való akadályuk. Finoman részletezett tájképekhez fűzi lírai reflexióit, de ezek a tájképek változatosak, érzékletesek, derűjük és borújuk van. Néha festők játszanak azzal, hogy ugyanazt a lankát megfestik napfényben és homályban — *Takáts Gyula* versei legtöbbször ilyen kecses, finom festetéseket. Mindig megvan a szelíd, biztos sodruk, de sosincs belülről jövő dinamikájuk. Kortársai között ezzel a művészetével egyedül áll, Jékely Zoltán kalotaszegi tájait démonia járja át meg át, Jankovich Ferenc dunántúli képei a maguk képszerűségén túlra mutatnak, egy keményen férfias költő keserűségébe. *Takáts Gyula* tájképei önmagukban remegnek s ebben a zsánerben bizonyára a legnagyobb tökéletesség az, amit új kötete is felmutat. Eddigi három kötetének költői magatartásában alig hajszálnyi az eltérés, formakészéfantáziája, lírai bensősége ma is ugyanolyan biztos, mint első jelentkezésekor. Ha mégis mélyülést érzünk, annak oka, hogy mintha lassan tágulna szűk világa. Kilép a Dunántúl dombjai közül, verseiben megcsillan a messzi Finnország, a fenyvesek, vizesések, egyszerű paraszti élet. Fordulatot nem hoz az új táj: *Takáts Gyula* ugyanazokat a hangulatokat fűzi hozzájuk, azzal a különbséggel, hogy a Balaton színei helyett az ezer tó egyike-másikának villózását látjuk, a zuhatagok finom porzását. Hogy mennyire megfelel költői képességeinek a plein-air akvarell, mutatja, hogy ódai szárnyalásra törekvő, nagyobb szociális problémákat görgető versei erőtlenekek. A mondani való, a tendencia, a cselekvés nem az ő területe, efféle érdeklődésének határa alighanem a «Két cigányhalászról» című vers-akvarell nyugodtsága. Verseinek szépsége, pasztelles gyengédsége azonban soha-

sem téveszti el hatását: egyenletes, komoly, férfias líra *Takáts Gyulaé*, Berzsenyi földjén a bukolikák lantja szól. A kötet gazdag tartalmából ezért csak vonakodva, nehezen emelhetünk ki olyan verseket, melyek költőjüket különösen szerencsés pillanataiban mutatják. Maga a kötet egyetlen szerencsés költői pillanat.

Thurzó Gábor

Nyole verseskötet — huszonhat költő. (*Sinka István, Móra László, Szabó László, Csighy Sándor, Némegy Gyula és Hegyaljai Kiss Géza versei.*)

Egyszerre említeni, ilyen tömegesen, huszonhatukat, szinte a költészet profanizálásának tűnik. Hogy mégis rákényszerül az ember, annak a költők tömeges jelentkezése az oka. S hogy ez a tömeges jelentkezés mind a költőknek, mind a költészetüknek inkább a rovására megy, mint a javára, az a dolog természetéből is következik. S ezért hússzal közülük hamar is végezhethünk.

Két kis kötetbe zsúfolva huszan, még hozzá a ma divatjának megfelelően, jobbára népi származásúak, — összezsúfolta őket a szegénységük vagy az üzleti élelmesség — a *Fekete barzdák alól* címűn külön is kihangsúlyozva, hogy tíz somogyi paraszt költőt kötöttek egy csokorba, ez már csak fel kell hogy keltse az érdeklődésünket! Nos, az olvasó érdeklődése valóban fel is ébred, hogy nem sokkal később, várakozásában csalódva, ismét a falnak forduljon. A jelentkezők ugyanis annyira zsenigék, s bár a zsenge fűnek is lehet örülni a kertben vagy kint a réten, de csokorba kötve mégsem üdítő jelenség, épp így a zsenge költő is képviselheti bizonyos mértékben a kultúrát a nincstelenséggel szemben, az iz-

mos magyar líra előtt azonban mégis eltörpülnek mind a huszan. Közülük leginkább még *Ágoston Jánost* lehet kiemelni, akinek van néhány egyéni színű figyelmeztető sora. (*Testvériesen*. Tíz magyar költő verse. Kopja Könyvek.) Többi társa, sajnos, kimerül a frázisok keresésében, a hangzatos szociális és rusztikus kifejezések melldöngető költészetté emelésében, vagy mint a somogyiak, befutad az átlagos népdalok és népies rigmusok szintelen hátköznapiságába.

Sinka Istvánnal már (*Vád. Magyar Élet* kiadása) vérbeli költő jelentkezik a népi származásukat hangoztató verselők között. Neki bőven van mondani-valója, amit terjedelmes kötete is bizonyít, költői tarisznyája, önnön siralmas életének terhes emlékei duzzasztják kövérré. Kötetében végigkísérhetjük eddigi életét s költői útját az első tapogatózásoktól a szárnybontásig. Mert az az érzésem, hogy mégcsak most bontja szárnyát. Magaráhagyottan, iskolázatlan önerejéből kezdte, mint a mag, mely csirát ereszt a földben, s hősi nekifeszüléssel úti ki fejét a napvilágra. A juhászból lett költőnek ez a hősi küzdelme a sötétséggel és ösztönös rátalálása a számára törvényszerűen kínálkozó egyedül igaz útra, ez eddigi Sinka legbámulatosabb költői teljesítménye. Amit Illyés Gyula írt a puszták népéről, azt élte s igazolja is egyben Sinka költői megnyilatkozásában. Ez a megnyilatkozás azonban művészi tudatosságban és kifejezőerőben még elmarad pl. Erdélyi József költészete mögött, de már így is izmos jeleit mutatja annak, hogy idővel képes lesz dúsillatú virágba szökni. Mert ez a virág még virágnak is bimbó, s ez az

illat még nyers és fanyar. Nem csoda: a népi nyomorúságból Sinka aligha hozhatott magával egyebet, s kötete és költészete is inkább szociális vád a felsőbb társadalmi rétegek ellen, mint önfeledt művészi alkotás. Talán innen az is, hogy az Isten mesze van tőle. Annál inkább él benne és általa a természet, a puszta, ó, nem a délibábjával, hanem a fülledt szomorúságával és szikkadt százados nyomorával.

Mind életére, mind költői fejlődésére legjellemzőbb darabja kötetének a már önállóan is megjelentetett *Pásztorének*, melyet ezúttal újabb részletekkel is bővített. Ez a toldás azonban zsörtölődő hangja miatt kevésbé sikerült, s így nem válik az ismert mű javára. Mindent egybevetve, kíváncsian várjuk Sinka további fejlődését, aminek azonban elemi feltétele a sok-sok tanulás, főként technikai irányban.

Következő költőink lelki alapjegyei azonosak: többnyire papok, tanítók, kik a nemzeti költészet hagyományos útját járják. Ez az út (Arany, Petőfi s utódaik nyomdoka) semmiesetre sem lekicsinylendő. Aminthogy az érettek ezt nem is teszik, sőt modernjeink közül is mind többen kanyarodnak rá, mert lassankint rájönnek, hogy előttük is éltek okos emberek, s a folyton megújuló természet is mindig szép és új marad, feltéve, hogy valaki el tud merülni benne.

Mint ahogy *Móra László* is, akinek egyénisége egyike a legvonzóbbaknak. Költészete is kiteljesedett: az élete teljesen egybeforrt vele. Tetőtől talpig férfi és népi gyökerei mellett is magyar úr, már ami az egyetemes magyarságát és etikai kereszténységét illeti. Nem a szájasok közé tartozik: szívével

áll az életvásár közepén, s ezen az érzékeny, csodálatos mikrofonon szűri, s alakítja át muzsikává a sokszor fülsértő, zavaros hangokat, úgyhogy nála majd mindannyian a magunk érzéseire ismerünk. Verseinek ez a vérrel, lélekzettel és lélekkel való teltsége a legjellemzőbb költészetére. XX. század című új kötetében költői feloldottságban nyújtja a ma minden magyar fájdalmát és örömét. Felnőtt fiaira büszke apai érzése megfér a szülei iránt való gyermeki alázattal, s családi életét átszővi a párjához fűződő legtisztább és leggyengédebb hitvesi vonzalom. De Móra a kertjével is meleg meghittságra él a körötte száguldó viharos események közepén, s így ez az idillikus otthon, a rajta átsűrítő egyetemes gondokkal, a teljes magyar élet messzevilágító szimbolumává válik költészetében.

Szabó László papköltőnket az amerikai Móra Lászlónak is nevezhetnénk és jellemezhetnénk ugyanazokkal a vonásokkal. A különbség kettejük között talán csak a távolság, amin keresztül Szabó érzékeli a magyar eseményeket, továbbá bölcselkedő hajlama, s az amerikai környezetben itt-ott idegen-szerűvé csiszolódó nyelve. Különben époly kiforrott, akár csak Móra s megható, ahogy messzeszakadt magányos magyarságában görcsösen ragaszkodik a legmagyarabb horgonyhoz, Arany Jánoshoz és mindahhoz, amit Arany képvisel a magyar költészetben. Még terebélyes költői gyűjteményét is, *A te gyöngyeid* címen, a Nagykőrösi Arany János Társaság adta ki.

Csighy Sándor már valamivel hűvösebb náluk, annak ellenére, hogy ő sem áll ki a magyar élet

sodrából. Őszi pasztellszínekkel dolgozik, s legfeltűnőbb megkülönböztető jegye a fáradt lemondás és a halállal való barátkozás. Értékes kis kötetét *Bujdosó lángok* címen a Stephaneum adta ki.

Némegy Gyula, szegedi költő, a költészetében is inkább literrátor. Figyelme kiterjed majd mindenre, ami művészet körülötte, akár táj, akár kép, akár irodalom, s igyekszik mindennek emlékét magához kötni a verseivel. Innen az is, hogy kötetét a szegedi fametszők szebbnél-szebb rajzaival ékesítette, amivel azonban önkénytelenül is nyomja a saját művészi hitelét, mert az olvasó feltétlenül szembeknek találja a rajzokat, mint a verseket. S hogy ez így van, abban a technikai fogatkozások mellett részes az érzéseinek erőtlenebb dinamizmusa is, amivel a szárnyalásra vágyó leg-szebb témáit sem tudja kellő magasba felröpíteni. Ettől eltekintve azonban egyénisége s hangja is vonzó s különösen a halott kisleányát sirató ciklusa megkapó. Az *Officina* igen szépen állította ki *Emberek, én már oly régen repülök* címen kötetét.

Hegyaljai Kiss Géza szintén papos lelkületű költő, azonban verselésében még feltűnőbb buzgóság jellemzi, mint Némegydyt: nem várja meg az ihlet hajtőerejét, hanem minden alkalomnak igyekszik emléket állítani, amivel egy kissé emelkedettebb érzelmi vagy gondolati kapcsolatra kerül. Így éneklí meg kb. félszáz helységünket is, amivel költészetét a művészietlen mesterség színvonalára süllyeszti. Fordításai sem a legszerencsésebbek. *Csillagtűzek* című kötete így csak azokkal a verseivel kap meg, melyeket szívének melegén érlelt, s az ihlet hevével vetett

papírra. Ilyen azonban, sajnos, nem sok van a kötetben. Hegyaljai Kiss mindenestre többet használna magának is, ha írásainál nem annyira a mennyiségre, mint inkább a minőségre ügyelne.

Zalai Fodor Gyula

Kőszeghy Elemér: Kassa műemlékei. (Officina, Budapest.)

Igaza van a szerzőnek, amikor azt írja, hogy a Felvidék felszabadulása alkalmával Kassa városának emlétesekor gyűltak az öröm lángjai a legfényesebbre. Kassát a Nagy Fejedelem kétszázéves számüzetéséből hazahozott hamvai tették jelentékennyé és minden magyar számára emlékezetessé. A dóm, a mellette álló temetőkápolna és a harangtorony annyi műemléket foglal magában, amennyinek egy helyen való összezsúfolódása szinte egyedülálló a városok történetében. A műemlékek közötti tájékozódást kívánja szolgálni ez a könyvecske. A szerző mindenekelőtt rövid östörténetet ad, egyben végigkísérhetjük a történelem zajlásában a székesegyház sorsát. Itt megtudjuk, hogy Kassáról már 1249-ben szó esik, IV. Márton püspök pedig 1283-ban említést tesz a kassai plébániai templomról egyik levelében. Ennek a romjain épült fel a székesegyház, melynek védszentje II. Endre és Gertrúd királyi leánya, Erzsébet. 1400 körül IX. Bonifác pápa búcsút is engedélyezett, hogy annak jövedelméből befejezzék az építkezést. Sajnos, a XIX. század végén végrehajtott restaurálás megváltoztatta, és pedig hátrányosan, a dóm művészi összhatását.

Hét évszázad művészi és történeti emlékeinek kihangsúlyozása figyelmeztető jel és intő tanúságtétel.

A tájékozódást nagyban megkönnyíti az a 28 remek felvétel, amit a kötet végén talál az olvasó. Kiegészítésül Kassa műemlékeinek helyszínrajza és a fontosabb műemlékek jegyzéke szolgál.

A fedőlapot Hufnagel 1617-ből való metszete díszíti. Az Officina-nyomda technikáját és ízlését csak a legnagyobb elismerés illeti meg. *Marék Antal*

Ligeti Lajos: Afgán földön. (Franklin-kiadás.)

Afganisztánnak, ennek a távolkeleti országnak a neve Amanullah egykori afgán király európai körutazása folytán vált ismeretessé az újságolvasó nagyközönség előtt nálunk és a művelt külföldön. A derűborúra országát reformizáló király bukásának körülményeire még talán sokan emlékeznek. Afganisztán mindazonáltal lényegében ismeretlen a magyar közönség előtt. Ebben nincs semmi különös, mert az afgán föld Ázsia ama vidékei közé tartozik, ahova nem tette be lábát európai utazó. Ligeti Lajos, a jeles orientalista volt az első, aki beutazta Afganisztánt és beszámoló érdekes élményeiről és olvasóknak. Ligeti Lajos a legnehezebb s a legfáradalmasabb, viszont a legváltozatosabb útirányt: Afganisztánnak Perzsián át való megközelítését választotta. Bizony, hosszú idő telt el azóta, amikor Körösi Csoma Sándor barangolt messzi kelet vadonjaiban. Azóta megváltoztak az utazási eszközök, a viszonyok, a szokások ott a keleti exotikus országokban is. Autók száguldanak, repülőgépek motorja bűg a léghen, ahol eddig sasok és keselyűk repkedtek. A mostani kutatók útleírása sem hasonlítható a

mult századbeli expedíciós történetekhez, de még a háború előttiekhez sem, mint amilyeneket például Sven Hedintől is olvastunk. Afganisztánba is bevult a nyugati civilizáció. A tudós autón járta be Perzsiát s Afganisztánt, azonban korántsem szabad azt hinni, hogy a romantikus külsőségek hiánya miatt kevésbé érdekes lenne a mondanivalója. Mert Afganisztán is, mint a többi modernizálódott keleti ország, csupán a technikai civilizációt vette át: a gépet, az ismétlőfegyvert, az autót, a tankot, a repülőgépet, de lelkében belül igazán megmaradt keletnek. Így aztán még mindig akad exotikum elég, sőt ez az ellentéték folytán még jobban leköt. A szerző a szakértő szemével meglátott mindent ami arra érdemes és élményeit színesen, élvezetesen, imitt-amott szelíd humorral írta meg.

Mihály László

Merényi Oszkár: Berzsenyi Dániel. (*Somogy-Csurgói Könyvtár 7. Kaposvár, 1938.*) Váczy János akadémiai pályadíjjal is jutalmazott, de immár közel félszázados Berzsenyi-életrajza óta ez az első átfogó mű, mely az örök erkölcsi világrend nagy magyar költőjének életével együtt szellemtörténeti helyét is megállapítja s esztétikai méltatását nyújtja. Merényi nagy szerelmese Berzsenyinek s a költő szelleme hálás lehet, de a nemzet is, kései rajongójának, hogy már eddig is kötetekre menő tanulmányainak egész sorozatával hódolt az emlékének. Valóban, a szerző ízlését dicséri s érdemét növeli, hogy divatosabb és népszerűség szempontjából ta-

lán hálásabb feladatok helyett is buzgó szeretettel mélyed el maga elé tűzött élethivatásában, hogy t. i. Berzsenyit a méltán megérdemelt piederesztályára helyezze. Ezért nem ismer fáradtságot és pihenést, mikor arról van szó, hogy a hiányos adatokat kiegészítse és újabb vonásokkal tegye teljessé a költő emberi és költői arcát. Helyszíni és levéltári kutatást végez egyegy, a feledés hullámaiban elmerült jellemző adat felszínrehozatala végett, s nem kisebb szorgalommal lát neki a szövegnyomozásnak, a költő kiadott és kiadatlan versei összevegyének összehasonlítás és okfejtés útján való megállapításának. Csak aki foglalkozott már hasonló aprólékos és látszatra jelentéktelen, valójában azonban nagyon is alapvető költészeti analízissel a szintetikus kép kialakítása érdekében, csak az tudja teljes egészében méltányolni Merényi elmerülését szép és gazdag feladatában. Csak ilyen áldozatos odaadás képesít valakit a nagy összefüggések meglátására és teszi hivatottá Merényit is Berzsenyi szellemtörténeti helyének meghatározására. Ezzel, természetesen, velejár a költő műveinek esztétikai méltatása is, Berzsenyinek mintegy költői újraértékelése, a tévedések és túlzások lehántásával, kb. a Toldy—Gyulai—Horváth Jánoss tengely, hogy egy aktuális fogalmi meghatározást használjak, ítéletének vonalán.

Mindent egybevéve, régóta érzett hiányt pótoltt Merényi újabb Berzsenyi-könyvével s tette ezt annyi szívvel és szellemmel, hogy én csak dicsérni tudom érte.

z. f. gy.